

Sebastian Stępień*, Piotr Kulyk**

*Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, **Uniwersytet Zielonogórski

ZARZĄDZANIE RYZYKIEM CENOWYM W PRODUKCJI ROLNICZEJ*

PRICE RISK MANAGEMENT IN AGRICULTURAL PRODUCTION

Słowa kluczowe: wahania cen, produkcja rolnicza, zarządzanie ryzykiem, ubezpieczenia

Key words: price fluctuation, agricultural production, risk management, insurance

Abstrakt. Produkcja rolnicza, ze względu na specyficzne cechy czynnika ziemi, charakteryzuje się ciągłymi wahaniami cen o charakterze cyklicznym, sezonowym i/lub przypadkowym. Wymaga to opracowania specjalnych instrumentów łagodzących negatywne skutki fluktuacji, zarówno na poziomie gospodarstw rolnych, jak i instytucji państwowych. Zaprezentowano narzędzia zarządzania ryzykiem cenowym w produkcji rolniczej na przykładzie wybranych krajów. Skupiono się na działaniach rządu w zakresie opracowania programów zarządzania ryzykiem, w tym w szczególności na tworzeniu programów ubezpieczeniowych.

Wstęp

Każde gospodarstwo rolne ma w praktyce do wyboru cztery strategie minimalizacji ryzyka w produkcji rolnej, a mianowicie:

- unikanie ryzyka, polegające na wycofywaniu się z działalności narażonej na stratę;
- zatrzymanie ryzyka, przez finansowanie strat wewnątrz gospodarstwa;
- kontrolę ryzyka, czyli działania mające na celu zapobieganie negatywnym skutkom zmienności cen i produkcji;
- transfer ryzyka, tj. przeniesienie jego części na inny podmiot.

Pierwsza z wymienionych metod jest bez wątpienia najskuteczniejsza, jednak prowadzi do utraty możliwości osiągnięcia dochodów z danej działalności w długim okresie. Jest też trudna do zastosowania z powodu niskiej elastyczności majątku zaangażowanego w produkcję rolną i duże bariery wyjścia. Mówiąc inaczej, trudno przestawić się na inny rodzaj produkcji przy wykorzystaniu tych samych aktywów. Ponadto, nie jest możliwa dla całej gospodarki, gdyż oznaczałaby utratę samowystarczalności i konieczność importu surowca. Z kolei, zatrzymanie ryzyka wymaga posiadania dużych rezerw finansowych na wypadek spadku opłacalności produkcji lub uzyskania zdolności kredytowej, co w przypadku wielu mniejszych gospodarstw jest wymogiem trudnym do spełnienia. W ramach kontroli ryzyka wymienić można dywersyfikację działalności, udział w skoordynowanych systemach produkcji, transakcje na giełdzie towarowej. W pierwszym przypadku można przyjąć, że im więcej rodzajów działalności w gospodarstwie, tym niższe ryzyko niekorzystnej ceny danego produktu, gdyż ewentualne straty pokrywane są przez zyski z pozostałych produktów. Jednak tego typu działanie wydaje się mało racjonalne z punktu widzenia efektywności ekonomicznej, wymaga bowiem zaangażowania wielu maszyn i urządzeń (podnosząc koszty ich utrzymania) i uniemożliwia uzyskanie przewag z tytułu specjalizacji i skali produkcji. W ramach transferu ryzyka dochodzi do zawarcia umowy ubezpieczeniowej pomiędzy gospodarstwem rolnym a instytucją finansową, często przy wsparciu z budżetu państwa.

Celem badań było zaprezentowanie narzędzi zarządzania ryzykiem cenowym w produkcji rolniczej na przykładzie wybranych krajów. Skupiono się na działaniach rządu w zakresie opracowania programów zarządzania ryzykiem, w tym w szczególności na tworzeniu programów ubezpieczeniowych. Pominięto natomiast skoordynowane systemy produkcji rolniczej (różne formy kooperacji gospodarstw) oraz transakcje terminowe na giełdach towarowych. Praca ma charakter przeglądowy, z elementami wnioskowania dedukcyjnego. Wykorzystano w niej polską i angielską literaturę przedmiotu.

* Publikacja powstała w ramach realizacji projektu badawczego własnego nr N N112 383540, zgłoszonego w ramach 40 konkursu projektów badawczych, finansowanych przez Narodowe Centrum Nauki.

Rządowe programy zarządzania ryzykiem cenowym – wybrane przykłady

Obserwując działania poszczególnych krajów w zakresie ograniczania ryzyka wahań cen w produkcji rolnej wyróżnić możemy kilka głównych strategii, przy czym najpowszechniejszą formą zabezpieczania się samych gospodarstw jest dywersyfikacja produkcji. Jednak ta metoda ogranicza możliwości zwiększenia skali i specjalizacji działalności, a tym samym nie pozwala osiągnąć związanych z tym korzyści ekonomicznych. Dlatego poszukuje się innych instrumentów zarządzania ryzykiem cenowym. Jednym z nich jest państwowy system wsparcia cen, przez ustalanie minimalnego ich poziomu i dokonywanie zakupów interwencyjnych w sytuacji ich spadku. Taka strategia dominowała w UE do początku lat 90. XX wieku (do reformy MacSharry'ego z 1992 r.). System ten był efektywny wtedy, kiedy można było ustalić niski poziom cen interwencyjnych. W warunkach globalnego wzrostu cen żywności w ostatnich kilkunastu latach przestał być skuteczny (przy niskich cenach minimalnych interwencji po prostu nie było). Ponadto, jak pokazuje praktyka pierwszych lat funkcjonowania WPR, w systemie cen interwencyjnych rolnik dążył do zwiększania produkcji tych surowców, które otrzymywały najwyższe wsparcie, co doprowadziło do nadwyżki podaży tych surowców i dalsze utrzymywanie wysokich cen coraz bardziej obciążało budżetu unijny. Dlatego w Unii Europejskiej (UE) nastąpiła reorientacja wsparcia w kierunku dopłat bezpośrednich do dochodu (choć wsparcie cen nadal dominuje w niektórych krajach, np. w Japonii oraz Korei Południowej¹). Na lata 2014-2020 opracowywane są także nowe narzędzia zarządzania ryzykiem, w postaci funduszy ubezpieczeniowych w zakresie stabilizacji dochodów (szerzej na ten temat w podsumowaniu). Wspierane są ponadto procesy integracyjne producentów rolnych.

W Stanach Zjednoczonych, tak jak w UE, ryzyko związane z niekorzystnymi zmianami cen eliminowane jest przez system płatności do dochodu gospodarstw rolnych. W przeciwieństwie jednak do unijnych, dopłaty w USA mają w dużej części charakter antycykliczny, tzn. są wypłacane w warunkach pogorszenia się koniunktury w sektorze rolnym [Anton 2011]. Tego typu system stworzony został zapisami ustawy Farm Bill z 2002 r. Ustawa wprowadziła dwa rodzaje płatności: bezpośrednich, powiązanych z obszarem gospodarstwa a strukturą produkcji, wypłacanych każdego roku w ustalonej wysokości oraz antycyklicznych² (tzw. *counter-cyclical payments*), które gospodarstwo otrzymuje w sytuacji spadku rzeczywistej ceny produktu rolnego poniżej ustalonej ceny docelowej [Direct and... 2006]. W 2008 r., w ramach kolejnej ustawy *Farm Bill Food, Conservation and Energy Act of 2008*, wdrożono program o akronimie ACRE (skrót od: *Average Crop Revenue Election*). Program został stworzony na lata 2009-2012 i gwarantuje dopłaty dla gospodarstwa na wypadek spadku przychodu z produkcji wybranych towarów rolnych³ poniżej gwarantowanego przychodu ustalonego na podstawie cen krajowych i plonów w danym stanie⁴. Zasadnicza różnica między systemem ACRE a płatnościami antycyklicznymi sprowadza się do tego, że w pierwszym przypadku dopłaty związane są z bieżącą produkcją, natomiast dopłaty antycykliczne zależą od obszaru gospodarstwa rolnego. Rolnik sam decyduje czy chce należeć do programu, czy pozostać w „starym” systemie, przy czym wybór ACRE oznacza rezygnację z 20% dotychczas otrzymywanych płatności bezpośrednich oraz całości dopłat antycyklicznych. W praktyce, „stary” system premiuje rolnika w sytuacji, gdy ceny z lat 2009-2012 utrzymują się na poziomie wyższym, aniżeli ceny z lat 2007-2008. W przeciwnym razie wybór ACRE jest z punktu widzenia ekonomicznego bardziej korzystny [Babcock, Hart 2008].

Poza opisanymi wyżej dopłatami bezpośrednimi zarządzanie ryzykiem w rolnictwie w Stanach Zjednoczonych obejmuje m.in. ubezpieczenia rolne, system kontraktacji i integracji producentów rolnych, giełdy towarowe z transakcjami terminowymi. Wsparcie rządu USA w samym tylko 2009 r. wyniosło ponad 15 mld USD, z czego największą część pochłonął system ubezpieczeń rolnych (55% łącznych wydatków). W kolejnych latach spodziewany jest spadek znaczenia dopłat bezpośrednich (głównie obszarowych) jako instrumentu ograniczającego ryzyko na rzecz dalszego rozwoju systemu ubezpieczeń indeksowych (o ubezpieczeniach indeksowych w dalszej części publikacji) [Barnett 2011].

¹ Udział wsparcia rynkowego (Market Price Support) w łącznym wsparciu rolnictwa w latach 2008-2010 wyniósł w Japonii 82%, a Korei Południowej 90%. W tym samym okresie udział takiego wsparcia w krajach UE kształtował się na poziomie ok. 25%. Por. [Grochowska, Rowiński 2011].

² System dopłat antycyklicznych objął następujące surowce rolne: pszenicę, jęczmień, kukurydzę, sorgo, owies, rośliny oleiste, ryż, soję, bawełnę i orzeszki ziemne.

³ W stosunku do Farm Bill 2002, lista produktów objętych wsparciem została rozszerzona o soczewicę, groch i fasolę.

⁴ Jeśli średnie przychody z akra w stanie z produkcji danej uprawy spadną poniżej gwarantowanego dla tego stanu przychodu, wszyscy farmerzy, którzy przystąpili do programu ACRE otrzymują płatności. Gwarantowany przychód obliczany jest jako iloczyn średniego plonu z 1 akra z ostatnich pięciu lat, przy wyeliminowaniu najniższego i najwyższego wyniku oraz średniej ceny z dwóch ostatnich lat gospodarczych ustalonej przez National Agricultural Statistics Service (Narodowy Urząd Statystyki Rolnej). Płatności z systemu ACRE są ograniczone co do wielkości. W przypadku, gdy różnica między faktycznym niższym przychodem a przychodem gwarantowanym wyniesie ponad 25%, wypłacana jest maksymalna stawka w wysokości 25% przychodu gwarantowanego.

Silnie rozbudowany system zarządzania ryzykiem w produkcji rolnej z udziałem państwa występuje w Kanadzie, a priorytetem rządu jest stabilizacja dochodów rolniczych. Pierwszy taki program powstał w 1958 r. (*Agricultural Stabilization Act*) i gwarantował rolnikom ceny zbóż i surowców zwierzęcych na poziomie 80% średniej z ostatnich trzech lat (później pięciu lat) [Skogstad 2008]. W następnych latach tworzono kolejne systemy wsparcia o charakterze antycyklicznym⁵, uzupełnione dodatkowo o programy i fundusze władz lokalnych. Funkcjonujący od 2007 r. program AgriStability zakłada płatności dla gospodarstw rolnych (wszystkich typów produkcji) w sytuacji spadku nadwyżki bezpośredniej poniżej 85% nadwyżki referencyjnej, którą wyznacza średnia jej wielkość dla trzech lat z ostatnich pięciu lat (najniższa i najwyższa wartość są odrzucane) [Anton i in. 2011]. Opiera się on na rocznych składkach rolników uczestniczących w programie, których wielkość zależy od wysokości nadwyżki bezpośredniej gospodarstwa zgłoszonej do systemu⁶. Natomiast poziom płatności, którą otrzymuje producent rolnej w sytuacji spadku nadwyżki bezpośredniej poniżej określonego pułapu zależy od wielkości tego spadku. Jeśli jest on mniejszy niż 15% w stosunku do średniej nadwyżki z poprzednich lat, program AgriStability nie przewiduje wypłaty rekompensaty. Rolnik może wtedy natomiast skorzystać z programu AgriInvest⁷. W przypadku strat od 15 do 30% płatność wynosi 70% tej straty, powyżej 30% dopłata wzrasta do 80% straty.

Wymieniono programy są tylko jednym z licznych narzędzi zarządzania ryzykiem w Kanadzie organizowanym i dotowanym przez państwo. Wśród innych wymienić można: ubezpieczenia rolne z dopłatą sektora publicznego, państwowy system zarządzania podażą, system dopłat do kredytów. Łącznie w latach 2004-2009 rząd federalny i władze lokalne przeznaczyły na zarządzanie ryzykiem w rolnictwie kwotę 3,4 mld USD, w tym 45% na programy stabilizacji przychodów/dochodów. Poza tym, podobnie jak w Stanach Zjednoczonych rozwinięty jest system kontraktacji⁸, spółdzielczości⁹ i instrumenty rynkowe typu *futures*.

Ubezpieczenia rolne a ryzyko wahań cen

Zarówno w teorii, jak i praktyce gospodarczej znane są przykłady ubezpieczeń na wypadek wahań cenowych, spadku przychodów ze sprzedaży lub dochodów. Najbardziej rozwinięte systemy występują w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie, przy czym większość z nich dotyczy produkcji roślinnej¹⁰. W USA szczególnie interesujące są ubezpieczenia ryzyka przychodów na podstawie cen ustalanych na notowaniach giełdowych (tzw. *Group Risk Income Protection* – GRIP USA), oferowane dla produktów rolnych objętych kontraktami terminowymi na Chicago Board of Trade [Rojewski 2008]. Odszkodowania przysługują ubezpieczonemu rolnikom, w sytuacji spadku przeciętnych przychodów dla danego regionu poniżej progu określającego stopień zabezpieczenia. Wyjściowe przychody obliczane są jako iloczyn oczekiwanego plonu i tzw. ceny GRIP, którą określa przeciętna cena kontraktów na giełdzie w Chicago z pięciu kolejnych dni roboczych poprzedzających 1 marca [Kang, Mahajan 2006].

Na podobnych zasadach działał w latach 1991-1998 kanadyjski program Gross Revenue Insurance Plan (GRIP Canada). Ubezpieczeniu przychodów podlegała docelowa wartość zbiorów szacowana w dniu siewu roślin na podstawie historycznych plonów z gospodarstwa, powierzchni uprawy, ceny wsparcia obowiązującej w danej prowincji kraju oraz poziomu pokrycia strat. Odszkodowania wypłacono, gdy wartość zbiorów liczonych według przeciętnych cen rynkowych była niższa od wartości docelowej. Drugi z programów oferowanych w Kanadzie w latach 2003-2006 (*Canadian Agricultural Income Stabilization* – CAIS, zastąpiony w 2007 r. przez AgriStability) zakładał funkcjonowanie specjalnego

⁵ W latach 1976-1991 program WGSa, w latach 1986-1993 program NTSP, w latach 1991-1995 program GRIP, w latach 1994-2003 program NISA, w latach 1998-2002 program AIDA, w latach 2003-2006 program CAIS, od 2007 r. program AgriInvest i AgriStability.

⁶ Przykładowo, jeśli rolnik zgłosi nadwyżkę w wysokości 100 000 dolarów, to roczna opłata wyniesie: $100 \times 4,50 \text{ USD}$ (za każde 1000 USD nadwyżki płaci się opłatę 4,50 USD) $\times 85\% = 382,50 \text{ USD} + 55 \text{ USD}$ (opłata administracyjna) = 437,50 USD.

⁷ Jest to program stworzony dla gospodarstw na wypadek niewielkiego spadku nadwyżki bezpośredniej (niższego niż 15% średniej nadwyżki z ostatnich pięciu lat), dający możliwość deponowania środków pieniężnych (maksymalnie 1,5% tzw. sprzedaży netto) przez rolnika na specjalnym rachunku i wypłacie tych pieniędzy, powiększonych o taki wkład państwa, w chwili zajścia okoliczności. Sprzedaż netto to różnica między wielkością sprzedaży produktów rolnych (objętych systemem ubezpieczeń Production Insurance Payments) a wielkością zakupu tych produktów.

⁸ W 2008 r. odsetek producentów rolnych sprzedających towary w ramach kontraktacji stanowił odpowiednio: 32% dla zbóż i roślin oleistych, 18% dla żywca wieprzowego, 16% dla jaj, 12% warzyw, 10% mleka i 2% dla bydła [Farm Financial 2008].

⁹ Udział w rynku spółdzielczych form działalności w 2002 r. wyniósł: dla mleka – 40%, dla drobiu i jaj – 38%, dla miodu – 25%, żywca rzeźnego – 18%, roślin oleistych – 8% [www.coopscanada.coop].

¹⁰ Ameryka Północna tworzy 58% światowego rynku ubezpieczeń rolnych, Europa Zachodnia 28%, kraje azjatyckie 4%, a Ameryka Środkowa i Południowa 3%. Pozostałe kraje mają 6-proc. udział w rynku. Składki na ubezpieczenia plonów stanowią 71% wszystkich składek na ubezpieczenia rolne, a w przypadku produkcji zwierzęcej – 12% [Belete, Mahul 2007].

rachunku oszczędnościowego dla producentów rolnych, na którym rolnik deponował określoną kwotę (co najmniej 14% nadwyżki referencyjnej, skalkulowanej na zasadzie pięcioletniej średniej różnicy między przychodami i wydatkami), a rząd dokładał do tego rachunku dodatkowe pieniądze. Wpłata z rachunku następowała w sytuacji spadku nadwyżki bezpośredniej poniżej 70% nadwyżki referencyjnej [Collier, Skees 2008].

W Kanadzie działają też programy ubezpieczeniowe o charakterze lokalnym, a jednym z nich jest uruchomiony w prowincji Quebec w 1986 r. *Assurance Stabilisation des Revenus Agricoles* (ASRA). Jego celem jest zapewnienie rolnikowi wynagrodzenia na poziomie średniej płacy w sektorach pozarolniczych. Podstawą płatności w tym systemie są koszty produkcji, szacowane co pięć lat przez agencję rządową na podstawie reprezentatywnej grupy gospodarstw. Wpłaty ruszają w momencie, gdy różnica pomiędzy ceną danego surowca rolnego a kosztami jego produkcji nie pokrywa przeciętnej stawki wygradzenia parytetowego. Konstrukcja tego programu ma więc charakter typowo antycykliczny, rodzi jednak problemy natury strukturalnej. O ile CAIS i AgriStability dostosowują poziom wsparcia do długokresowej tendencji na rynku rolnym (gdy utrzymuje się niski poziom dochodów, niższa jest podstawa uruchomienia środków), o tyle ASRA ma zapewnić przez cały czas stabilne dochody, bez względu na rozmiar lub długość dekoniunktury w rolnictwie. Spowodowało to w praktyce trudności z realizacją wypłat, a w funduszu programu po kilkunastu latach działania powstał deficyt w wysokości prawie 900 mln dolarów [Anton i in. 2011].

Warto też wspomnieć o australijskim programie Zarządzania Depozytami Gospodarstw (*Farm Management Deposits* – FMD), który umożliwia rolnikowi w okresach dobrej koniunktury deponowanie części dochodu na rachunku programu (np. w 2006 maksymalnie do kwoty 400 tys. dolarów australijskich). Zwalniano to przedsiębiorcę rolnego w tej części z podatku dochodowego i przesuwa pozostały dochód do niższego progu podatkowego. Program ten wprowadza również uprzywilejowania podatkowe przy wypłatach z funduszu, co w istocie substytuuje niezbędne wypłaty, jakie wystąpiłyby w przypadku klęski, gdyby tego funduszu nie było. Wpłaty z funduszu depozytowego, które następują w okresach spadku dochodów poniżej określonych w programie wskaźników, są więc zwolnione z podatków [Review of... 2006].

Obok prób zapewnienia rolnictwu ochrony ubezpieczeniowej przy wykorzystaniu tradycyjnych form asekuracji, wzrasta zainteresowanie innowacyjnymi instrumentami rynku finansowego, a do takich zalicza się ubezpieczeniowe polisy indeksowe. Chociaż znane były już w latach 20. XX wieku, a w latach 50. zastosowano je w praktyce szwedzkiego rolnictwa, ich faktyczny rozwój nastąpił dopiero w latach 90. [Managing Agricultural... 2005]. Idea ubezpieczeń indeksowych sprowadza się do uzależnienia wypłaty odszkodowania od łatwo mierzalnego wskaźnika (indeksu), nie zaś od szkody poniesionej przez indywidualnego rolnika. W tego typu instrumentach gospodarstwo rolne nabywa polisę ubezpieczeniową, która gwarantuje wypłatę odszkodowania w sytuacji wystąpienia jasno zdefiniowanego w kontrakcie zdarzenia. W takiej sytuacji każdy posiadacz polisy otrzymuje odszkodowanie, bez względu na to czy faktycznie poniósł stratę i w jakich rozmiarach ona była. Odszkodowanie i jego wysokość zależą bowiem od przekroczenia wartości granicznej określonej przez indeks. Parametrem służącym do wyceny polisy i ustalania wielkości odszkodowania może być m.in. średnia wielkość opadów lub liczna dni z ujemną temperaturą powietrza w okresie wegetacji roślin, albo przeciętny poziom plonów w danym regionie (takie kontrakty występują m.in. w USA, Kanadzie, Brazylii, Indiach i Argentynie) [Skees i in. 2002]. Warunki atmosferyczne gorsze niż ustalone w kontrakcie lub plony poniżej średniej wartości są podstawą do wypłaty odszkodowania [Klimkowski 2007]. Jeśli chodzi o ryzyko wahań cen w produkcji rolniczej takim wskaźnikiem może być wartość kontraktów terminowych na dany surowiec. W okresie, gdy cena w kontraktach spada poniżej ustalonego progu, ubezpieczone gospodarstwo otrzymuje określoną rekompensatę¹¹. W tej sytuacji instrument ma zbliżony charakter do kontraktów typu *futures*.

Podsumowanie i wnioski

Z powyższych rozważań wynika, że rynek przy współdziałaniu państwa oferuje różnorodne narzędzia zarządzania ryzykiem cenowym w produkcji rolniczej. Przykładem jest duża gama ubezpieczeń rolnych. Pomimo to w Europie, poza krajami takimi, jak Hiszpania i Holandia, sektor instrumentów ubezpieczeniowych jest we wstępnej fazie rozwoju. Ponadto, firmy oferują przede wszystkim ubezpieczenia plonów od ryzyka pogodowego, brak jest natomiast ubezpieczeń od ryzyka wahań cen lub dochodów rolniczych. Korzystając z doświadczeń krajów takich, jak USA, Kanada i Australia, warto stworzyć mechanizmy zabezpieczające producentów rolnych przed skutkami wahań koniunktury. Ubezpieczenia takie mogły-

¹¹ Tego typu ubezpieczenia, dotyczące soi i kukurydzy, stosuje się w USA od 1999 r. Indeks dotyczy średnich wartości przychodów osiąganych z uprawy tych roślin i obliczany jest jako iloczyn przeciętnych plonów w danym regionie i ceny kontraktów *futures* na rynku terminowym.

by mieć charakter ubezpieczeń komercyjnych, dobrowolnych, realizujących zasadę współuczestnictwa producentów rolnych w ubezpieczeniu swoich dochodów. Aby system działał prawidłowo, potrzebne jest również sprawne funkcjonowanie giełdy towarowej, a także logistyczne i finansowe zaangażowanie się sektora ubezpieczeniowego i finansowego.

Otwarta pozostaje natomiast kwestia zaangażowania publicznych pieniędzy na wsparcie dochodów rolniczych w zakresie ryzyka cenowego. Chodzi o stworzenie systemu zachęt i bodźców skłaniających rolników, aby sami dbali o ubezpieczenia ryzyka dochodów w tym zakresie. Mogą to być np. zwolnienia z podatku od wypłat ubezpieczeniowych, czyli „dotacja” następowalaby po szkodzie. Może to być również możliwość wliczania do kosztów uzyskania przychodów składek ubezpieczeniowych dla komercyjnych producentów rolnych. Inną formą zachęty może być dostęp do bardziej atrakcyjnych kredytów preferencyjnych dla ubezpieczonych gospodarstw. Jednocześnie rozwój rynku kapitałowego, zwłaszcza instrumentów sekurytyzacji lub reubezpieczeń, może ograniczyć ilość zaangażowanych środków publicznych w tym zakresie w niedalekiej przyszłości.

Warto podkreślić, że w latach 2007-2013 UE nie realizowało, a żadnych programów w zakresie ubezpieczeń od ryzyka cenowego, mimo iż tego typu wsparcie należy do tzw. „zielonej skrzynki” WTO, tzn. nie narusza zasad konkurencji rynkowej. Dopiero w trakcie negocjacji nad przyszłą perspektywą finansową 2014-2020 pojawiły się propozycje wprowadzenia instrumentu zarządzania ryzykiem na wypadek spadku dochodu gospodarstwa rolnego (różnicy między przychodami wraz ze wsparciem publicznym a kosztami działalności), również z powodu załamania się cen na rynku. Instrument taki (tzw. *Income stabilisation tool*) w formie funduszu ubezpieczeń wzajemnych byłby uruchamiany w sytuacji straty producenta rolnego na poziomie minimum 30% średniego rocznego dochodu, obliczonego na podstawie 3 lub 5 lat wstecz, przy wyeliminowaniu roku o najwyższym i najniższym dochodzie. Wysokość odszkodowania stanowić ma 70% poniesionej straty [The CAP... 2011].

Literatura

- Anton J.** 2011: Risk Management in CAP reform. Policy Insight from OECD studies (presentation). Seminar on „Risk management under the Reformed CAP”, Warsaw, 1 December.
- Anton J., Kimura S., Martini R.** 2011: Risk Management in Agriculture in Canada. OECD Food, *Agriculture and Fisheries Working Papers*, 40, 20-25, 34-36.
- Babcock B.A., Hart C.** 2008: The New ACRE Program: Frequently Asked Questions. Center for *Agricultural and Rural Development*, Iowa Ag Review, Vol. 14, 3.
- Barnett B.J.** 2011: Index-based Agricultural Risk Management Tools (presentation). Mississippi State University, Department of Agricultural Economics, Starkville.
- Belete N., Mahul O.** 2007: China: Innovations in Agricultural Insurances, The World Bank, Washington, 32.
- Collier B., Skees J.R.** 2008: National Income Stabilization Account (NISA). Canadian experience with income stabilization accounts. GlobalAgRisk Inc., Lexington.
- Direct and Counter-cyclical Payment Program – fact sheet. 2006: USDA. Farm Service Agency, Washington.
- Grochowska R., Rowiński J.** 2011: Wsparcie rolnictwa w wybranych krajach (prezentacja). Konferencja IERiGŻ-PIB w Warszawie „Konkurencyjność gospodarki żywnościowej w warunkach globalizacji i integracji europejskiej”, Pułtusk, 5-7 grudnia.
- Kang M.G., Mahajan N.** 2006: An introduction to market-based instruments for agricultural price risk management. FAO, Rome.
- Klimkowski C.** 2007: Innowacyjne instrumenty ubezpieczenia rolnictwa. *Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy*, 524, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 24-26.
- Managing Agricultural Production Risk. 2005: The World Bank. Innovations in Developing Countries. Washington.
- Review of Farm Management Deposits Scheme. Department of Agriculture, Fishers and Forestry. 2006: Australian Government. Canberra.
- Rojewski K.** 2008: Zarządzanie ryzykiem w produkcji roślinnej poprzez ubezpieczenia i transakcje terminowe na przykładzie USA. [W:] Kierunki zmian ubezpieczeń produkcji rolnej w Polsce (red. J. Handschke, K. Łyskawa). Centrum Edukacji Ubezpieczeniowej, Warszawa.
- Skees J.R., Varangis P., Larson D., Siegel P.** 2002: Can Financial Markets be Tapped to Help Poor People Cope with Weather Risk? The World Bank, Washington.
- Skogstad G.** 2008: Canadian Agricultural Programs and Paradigms: The Influence of International Trade Agreements and Domestic Factors. *Canadian Journal of Agricultural Economics*, 56, 493-507.
- The CAP towards 2020. 2011: European Commission. Legal proposals, DG Agriculture and Rural Development, Brussels.

Summary

Agricultural production, due to the specific features of the land factor, is characterized by continuous fluctuations in prices of cyclical, seasonal and/or accidental type. This requires the development of special instruments that mitigate the negative effects of fluctuations, both at the farm level and state institutions. The paper presents the price risk management tools in used in agricultural production from selected countries. The focus is on government efforts to develop risk management programs, including in particular, the establishment of insurance schemes. Due to the volume of publication The paper does not include the discussison of the coordinated systems of agricultural production (various farm cooperation forms) and commodity futures contracts due to the large number of publications in both areas. The paper includes a review of Polish and English literature, with elements of deductive reasoning.

Adres do korespondencji:

dr Sebastian Sępień
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Katedra Makroekonomii i Gospodarki Żywnościowej
al. Niepodległości 10
61-875 Poznań
tel. (61) 854 30 21
e-mail: sebastian.stepien@ue.poznan.pl

dr inż. Piotr Kułyk
Uniwersytet Zielonogórski
Katedra Zarządzania Potencjałem Społecznym Organizacji
ul. Podgórna 50
65-246 Zielona Góra
tel. (68) 328 25 78
e-mail: piotrkulyk@wp.pl